

BOROWIACZEK

BIULETYN OGÓLNOPOLSKIEGO
TOWARZYSTWA OCHRONY
NIETOPERZY

NUMER 1/2001 (7)

SIERPIEŃ 2001 R.

WARSZAWA



Powstało Porozumienie dla Ochrony Nietoperzy

Praktyczną ochronę nietoperzy w Polsce prowadzą przede wszystkim przyrodnicze organizacje społeczne. W ostatnim dziesięcioleciu XX wieku powstało w Polsce kilka stowarzyszeń, które realizują badania i ochronę tych zwierząt oraz starają się za pomocą kampanii edukacyjnych przełamywać nagromadzone wokół nich negatywne mity. W ubiegłym roku część z tych organizacji uznało, że znacznie łatwiej będzie im pracować, jeśli połączą swoje siły. W kwietniu 2000 r. cztery największe z nich (Fundacja Ekologiczna Ziemi Legnickiej „Zielona Akcja”, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Nietoperzy, Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”, Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura”) podpisały ogólnopolskie Porozumienie dla Ochrony Nietoperzy. Następnie do PON przyłączyło się Mazowieckie Towarzystwo Ochrony Fauny oraz Stowarzyszenie dla Natury „Wilk”, zaś stałym współpracownikiem PON zostało Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska.

PON prowadzi wspólne przedsięwzięcia ochronne, wydaje popularne publikacje o nietoperzach oraz specjalistyczne czasopismo naukowe, prowadzi wspólną bazę danych o stanowiskach tych ssaków itp. W 2001 organizacje skupione w PON wspólnie podjęły się organizacji polskich obchodów Międzynarodowego Roku Ochrony Nietoperzy. Dzięki dobrej łączności pomiędzy poszczególnymi organizacjami tworzącymi PON, praktycznie wszystko jedno której z należącej do Porozumienia organizacji zostanie np. zgłoszona informacja o występowaniu w jakimś miejscu kolonii rozrodczej lub zimowiska nietoperzy, albo też o grożących im niebezpieczeństwie. Wiadomość ta zostanie niezwłocznie przesłana do właściwego ośrodka.

W jedność siła! Zapraszamy wszystkie zainteresowane osoby, organizacje, instytucje i firmy, do współpracy z PON. Więcej informacji o Porozumieniu można znaleźć w Internecie pod adresem <<http://www/salamandra.org.pl/pon>>.

Andrzej Kepel, przewodniczący Rady Przedstawicieli PON

Umowa o przystąpieniu do Porozumienia dla Ochrony Nietoperzy

Odczuwając potrzebę koordynacji podejmowanych działań ochronnych i edukacyjnych na rzecz nietoperzy, a także usprawnienia przepływu informacji oraz wymiany doświadczeń, tworzymy Porozumienie dla Ochrony Nietoperzy, zwane dalej Porozumieniem.

1. Podstawowe cele Porozumienia to:
 - a) skuteczna ochrona kryjówek nietoperzy;
 - b) ograniczanie czynników zagrażających nietoperzom poza ich kryjówkami;
 - c) kształtowanie pozytywnego stosunku do nietoperzy w społeczeństwie.
2. Swoje cele Porozumienie będzie osiągać w szczególności poprzez:
 - a) wypracowanie i wprowadzenie sprawnego systemu zbierania, opracowywania, przechowywania i udostępniania informacji dotyczących nietoperzy i ich ochrony;
 - b) prowadzenie skoordynowanych działań ochronnych, badawczych i edukacyjnych;
 - c) optymalizację zdobywania i wykorzystywania funduszy na ochronę nietoperzy;
 - d) wypracowanie i wprowadzenie jednolitego systemu licencji chiropterologicznych.
3. Porozumienie zawierają:
 - a) Fundacja Ekologiczna Ziemi Legnickiej „Zielona Akcja”;
 - b) Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Nietoperzy;
 - c) Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”;
 - d) Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura”.Są to członkowie założyciele Porozumienia.

4. Do Porozumienia mogą przystąpić także inne organizacje społeczne i instytucje, które:
 - a) posiadają samodzielną osobowość prawną;
 - b) ich działalność nie jest nastawiona na zysk;
 - c) jednym z ich celów statutowych jest ochrona nietoperzy lub ogólnie przyrody;
 - d) prowadzą działania związane z ochroną nietoperzy lub edukacją na ich temat;
 - e) akceptują cele i zasady funkcjonowania Porozumienia;
 - f) uzyskują rekomendacje od co najmniej 2 członków Porozumienia.Po podpisaniu tekstu Porozumienia stają się oni jego pełnoprawnymi członkami.
- 5) Osoby fizyczne, grupy nieformalne, nie posiadające samodzielnej osobowości prawnej jednostki organizacyjne organizacji lub instytucji, firmy oraz wszystkie osoby prawne mogą zostać uznane za stałych współpracowników Porozumienia, jeśli:
 - a) finansują albo prowadzą samodzielnie działania na rzecz ochrony nietoperzy lub edukacji dotyczącej tej grupy zwierząt;
 - b) akceptują cele i zasady Porozumienia i wyrażą pisemnie chęć współpracy z nim;
 - c) uzyskują rekomendację jednego z członków Porozumienia.
6. Do koordynowania prac Porozumienia, podejmowania wszelkich decyzji w jego imieniu oraz reprezentowania go na zewnątrz jest upoważniona Rada Przedstawicieli.
7. Dla osiągnięcia swoich celów Porozumienie realizuje wspólne przedsięwzięcia.
8. Uczestnictwo w Porozumieniu oraz udział w realizacji jego przedsięwzięć nie ogranicza w jakikolwiek sposób prawa członków do realizacji własnych projektów związanych z ochroną nietoperzy, edukacją na ich temat oraz badaniem tych zwierząt.
9. Porozumienie działa na zasadzie umowy cywilnej pomiędzy zainteresowanymi osobami prawnymi.
10. Szczegółowe zasady funkcjonowania Porozumienia i jego organów ustala Regulamin Porozumienia, stanowiący załącznik do umowy o przystąpieniu do Porozumienia. W sprawach nie normowanych niniejszą umową oraz Regulaminem mają zastosowanie postanowienia Kodeksu Cywilnego.

Legnica – Poznań – Warszawa – Wrocław, 15 kwietnia 2000 r.

Licencje Chiropterologiczne

Międzynarodowy Rok Nietoperzy jest dobrą okazją do podsumowań i stawiania pytań o przyszłość badań nietoperzy. Wszyscy jesteśmy zgodni, że ostatnie 10 lat w polskiej chiropterologii jest czasem wybuchu amatorskiego ruchu, który pozwolił na znaczący rozwój tej dziedziny. Jest to nasze wspólne osiągnięcie i powinniśmy się z niego cieszyć. Amatorski charakter wielu badań i działań ochronnych nie powinien stać w sprzeczności z ich wysokim poziomem fachowości. Źródłosłów słowa „amator” sugeruje zakochanie, a więc zaangażowanie w jak najlepsze wykonanie pracy. Dlatego wszystkim chiropterologom – niezależnie od tego, czy zajmują się nietoperzami zawodowo, czy w ramach hobby, powinno zależeć na doskonaleniu swoich kwalifikacji. Przekonanie to dało początek idei powołania systemu Licencji Chiropterologicznych. Głównym celem jego stworzenia jest podnoszenie wiedzy i umiejętności osób zajmujących się nietoperzami. Ważną przesłanką jest także potrzeba skonsolidowania polskiego ruchu chiropterologicznego.

Posiadanie Licencji ma świadczyć, że rezultaty prezentowane przez danego badacza są pewne, a jego działania przemyślane i zgodne ze współczesną wiedzą dotyczącą tych latających ssaków. Na

pewno powstanie Licencji jest inicjatywą korzystną także dla nietoperzy. Tworzy się bowiem pewna chronologia – najpierw problematykę badań i ochrony tych zwierząt dana osoba poznaje przy współpracy z bardziej doświadczonym badaczem, a następnie stopniowo się usamodzielnia. Taka ewolucja pozwala na wypracowanie czegoś w rodzaju szkoły – standardu działań realizowanych we wszystkich ośrodkach w Polsce. Nie ma to przekreślać odrębności, indywidualności, a jedynie dopomóc w ciągłym doskonaleniu profesjonalizmu w działaniach na rzecz nietoperzy.

Wspomniany system wprowadziło Porozumienie dla Ochrony Nietoperzy, wg założeń ma on jednak obejmować wszystkich, którzy w Polsce zajmują się tą grupą zwierząt. Zainteresowanych zapraszamy do zapoznania się z Uchwałą PON powołującą Licencje Chiropterologiczne i z Regulaminem Pracy Komisji Kwalifikacyjnej Licencji Chiropterologicznych. Zawarte są tam informacje o wymaganiach na możliwe do otrzymania w ramach Licencji stopnie i tytuł. Trwają starania o to, aby posiadaczy Licencji obowiązywały maksymalnie uproszczone procedury wydawania zezwoleń na badania nietoperzy związane np. z odłowami.

W skład Komisji Kwalifikacyjnej Licencji Chiropterologicznych wchodzi obecnie (w porządku alfabetycznym):

- Radosław Dzieciołowski (przewodniczący),
- Andrzej Gawlak
- Mirosław Jurczyszyn
- Krzysztof Kasprzyk
- Andrzej Kepel
- Marek Kowalski
- Krystyna Laskowska (sekretarz)
- Grzegorz Lesiński
- Renata Paszkiewicz
- Rafał Szkudlarek

Formularz zgłoszeniowy można złożyć na ręce którejkolwiek z powyższych osób. W sprawie dalszego postępowania z kandydatem skontaktuje się sekretariat Komisji (mieszący się w biurze PTO „Salamandra”, ul. Szamarzewskiego 11/6, 60-514 Poznań, tel./fax: 0-61-8432160).

Drodzy miłośnicy nietoperzy – Licencje Chiropterologiczne są dla Was!

Radosław Dzieciołowski, przewodniczący Komisji Kwalifikacyjnej Licencji Chiropterologicznych

Uchwała Stron Porozumienia dla Ochrony Nietoperzy z dnia 6 stycznia 2001 r. o systemie Licencji Chiropterologicznych

W związku z dynamicznym rozwojem profesjonalnego i amatorskiego ruchu chiropterologicznego w Polsce, wzrasta liczba prac badawczych podejmowanych przez osoby prywatne i instytucje naukowe oraz pozanaukowe. Strony Porozumienia dla Ochrony Nietoperzy (PON) doceniają ogromne znaczenie informacji dostarczanych w wyniku takich prac, zarówno dla nauki, jak i działań ochronnych. Dostrzegają jednocześnie pilną potrzebę podjęcia działań w celu podnoszenia kwalifikacji osób prowadzących badania nietoperzy oraz uzyskania maksymalnej wiarygodności i porównywalności gromadzonych danych. Strony PON wprowadzają system licencji chiropterologicznych, uznając, że jest to jeden z najlepszych sposobów realizacji tych celów.

Strony PON uznają posiadanie Licencji Chiropterologicznych za warunek konieczny do prowadzenia samodzielnych badań nietoperzy w ramach PON. Jednocześnie zobowiązują się, że od 1 stycznia 2002 r. wszelkie tego typu prace będą wykonywane przez osoby posiadające odpowiednie stopnie (tytuł) Licencji. Licencje mogą otrzymać również osoby nie należące do instytucji będących Stronami PON.

Honorowanie Licencji przez inne instytucje i organizacje jest sprawą wewnętrzną tych podmiotów. Strony PON będą czyniły starania w celu honorowania Licencji przez jak najszerszy

krąg podmiotów, w szczególności przez organa ochrony przyrody wszystkich szczebli. W związku z powyższym Strony PON zobowiązują się dbać o wysokie kwalifikacje osób, którym przyznano Licencje.

§ 1

1. Licencja Chiropterologiczna (Licencja) jest potwierdzeniem, że osoba legitymująca się nią posiada wiedzę i umiejętności w zakresie określonym przez uzyskany stopień (tytuł) Licencji.
2. Posiadacz Licencji nie jest zwolniony od obowiązku uzyskania wymaganych prawem zezwoleń na badania.

§ 2

1. Licencja występuje w następujących, kolejnych stopniach:
 - a) Inwentaryzator,
 - b) Odławiacz,
 - c) Obrączkarz,
2. Posiadacz stopnia Odławiacza albo Obrączkarza może uzyskać ponadto tytuł Instruktora.

§ 3

1. Legitymowanie się stopniem Inwentaryzatora stanowi potwierdzenie posiadania wiedzy i umiejętności niezbędnych do:
 - a) prowadzenia inwentaryzacji nietoperzy przebywających w schronieniach,
 - b) merytorycznego nadzoru nad grupami badawczymi liczącymi do pięciu osób.
2. W celu uzyskania Licencji w stopniu Inwentaryzatora należy spełnić następujące warunki:
 - a) wykazać się podstawową wiedzą na temat biologii i zasad ochrony nietoperzy,
 - b) wykazać się umiejętnością rozpoznawania występujących w Polsce gatunków nietoperzy, na podstawie cech widocznych bez dotykania nietoperzy,
 - c) wykazać się umiejętnością wyszukiwania schronień nietoperzy,
 - d) wykazać się umiejętnością liczenia nietoperzy przebywających w schronieniach, w tym osobników przebywających w grupach lub w miejscach trudno dostępnych,
 - e) wykazać się znajomością podstawowych zasad bezpieczeństwa i zachowania się, które powinny być przestrzegane podczas badań w schronieniach nietoperzy,
 - f) podczas dwóch sezonów zimowych i jednego letniego, przez 15 dni brać udział w inwentaryzacjach nietoperzy przebywających w schronieniach.

§ 4

1. Posiadanie stopnia Odławiacza stanowi potwierdzenie posiadania wiedzy i umiejętności Inwentaryzatora, a ponadto kwalifikacji niezbędnych do:
 - a) prowadzenia badań związanych z odławianiem nietoperzy za pomocą sieci,
 - b) prowadzenia pomiarów morfometrycznych tych zwierząt, bez trwałego znakowania (obrączkami, obrożami itp.) oraz bez stosowania radionadajników,
 - c) merytorycznego nadzoru nad grupami badawczymi liczącymi ponad pięć osób.
2. W celu uzyskania Licencji w stopniu Odławiacza, należy spełnić następujące warunki:
 - a) określone w § 3 ust. 2 - w wysokim stopniu,
 - b) wykazać się umiejętnością rozpoznawania gatunków nietoperzy występujących w Polsce, z wykorzystaniem wszystkich cech morfologicznych i metod morfometrycznych,
 - c) wykazać się wiedzą na temat zasad prowadzenia badań chiropterologicznych z zastosowaniem różnych metod odławiania,

- d) wykazać się umiejętnością prowadzenia odłowów za pomocą sieci, ze szczególnym uwzględnieniem wyjmowania nietoperzy z sieci, trzymania ich w rękach oraz prowadzenia pomiarów morfometrycznych,
- e) podczas dwóch sezonów, przez 10 nocy brać czynny udział w badaniach związanych z odłowami nietoperzy.

§ 5

1. Legitymowanie się stopniem Obrączkarza stanowi potwierdzenie posiadania wiedzy i umiejętności Odławiacza, a ponadto kwalifikacji niezbędnych do trwałego znakowania nietoperzy.
2. W celu uzyskania Licencji w stopniu Obrączkarza należy spełniać następujące warunki:
 - a) określone w § 3 ust. 2 oraz w § 4 ust. 2,
 - b) wykazać się wiedzą na temat zasad prowadzenia badań związanych ze znakowaniem nietoperzy,
 - c) wykazać się umiejętnością znakowania nietoperzy za pomocą obrączek,
 - d) trzykrotnie uczestniczyć w badaniach związanych z obrączkowaniem.

§ 6

1. Posiadanie tytułu Instruktora stanowi potwierdzenie posiadania wiedzy i umiejętności niezbędnych do prowadzenia szkoleń z dziedziny badań nietoperzy w zakresie posiadanego stopnia.
2. W celu uzyskania tytułu Instruktora należy spełnić następujące warunki:
 - a) wykazać się dużą wiedzą i umiejętnościami w dziedzinie badań chiropterologicznych,
 - b) przez 3 lata prowadzić samodzielne badania nietoperzy,
 - c) wykazywać się zdolnościami pedagogicznymi,
 - d) mieć ukończone 18 lat.

§ 7

1. Licencje Chiropterologiczne określonego stopnia oraz tytuł Instruktora przyznaje Komisja Kwalifikacyjna Licencji Chiropterologicznych (Komisja) przy obecności przynajmniej połowy jej członków.
2. Licencje Chiropterologiczne przyznawane są bezterminowo.
3. Dokumentem stwierdzającym posiadany stopień oraz tytuł jest imienna legitymacja ze zdjęciem, ważna przez 5 lat. Wzór legitymacji oraz instytucję, która je wydaje, określa Komisja.
4. Komisja ma prawo odebrać Licencję, tytuł lub obniżyć stopień Licencji w przypadku, gdy jej posiadacz:
 - a) postępuje w sposób sprzeczny z zasadami ochrony nietoperzy,
 - b) jest sprawcą czynu przeciwko środowisku, zabronionego pod groźbą kary,
 - c) nie posiada wymaganych na określony stopień kwalifikacji,
 - d) nie stosuje się do postanowień niniejszej uchwały.
5. Od decyzji Komisji przysługuje odwołanie się do Przewodniczącego PON, który może skierować sprawę do ponownego rozpatrzenia.

§ 8

1. Komisja składa się z co najmniej czterech osób posiadających tytuł Instruktora, odznaczających się dużym doświadczeniem w prowadzeniu badań chiropterologicznych i posiadających uznany dorobek naukowy w tej dziedzinie.
2. Członkowie Komisji są powoływani i odwoływani przez Radę PON. Kadencja członka Komisji trwa dwa lata.

3. Członkowie Komisji wybierają spośród siebie Przewodniczącego, koordynującego pracę Komisji, oraz Sekretarza, odpowiedzialnego za prowadzenie dokumentacji Komisji, w szczególności Bazy Danych Licencji Chiropterologicznych.
4. Zasady pracy Komisji określa Regulamin Pracy Komisji, uchwalany większością dwóch trzecich głosów przez Komisję i zatwierdzany przez Radę PON. Regulamin określa w szczególności metody kontroli wiedzy i umiejętności osób ubiegających się o Licencje określonego stopnia oraz procedurę przyznawania Licencji.

§ 9

Posiadacze Licencji są zobowiązani do 31 grudnia każdego roku przedstawić Komisji sprawozdanie z działań prowadzonych w ramach Licencji. Wzór sprawozdania określa w drodze uchwały Komisja.

§ 10

Do wyboru pierwszego składu Komisji stopnie i tytuł przyznaje Rada PON w drodze uchwały.

REGULAMIN KOMISJI KWALIFIKACYJNEJ LICENCJI CHIROPTEROLOGICZNYCH

Na podstawie § 8 ust. 4 Uchwały Stron Porozumienia dla Ochrony Nietoperzy z dnia 6 stycznia 2001 r. o systemie Licencji Chiropterologicznych (Uchwały), przyjmuje się następujące zasady funkcjonowania Komisji Kwalifikacyjnej Licencji Chiropterologicznych (Komisji) oraz wymagania i sposób przyznawania Licencji Chiropterologicznych (Licencji).

I. Zasady pracy Komisji

1. Celem działalności Komisji jest weryfikacja wiedzy i umiejętności osób ubiegających się o Licencje oraz kontrola prawidłowego wykorzystywania Licencji.
2. Miejscem przesyłania korespondencji kierowanej do Komisji oraz jej przechowywania, a także miejscem przechowywania dokumentacji i prowadzenia Sekretariatu Komisji, jest biuro Polskiego Towarzystwa Ochrony Przyrody „Salamandra”. PTO „Salamandra” powierza, w drodze pisemnej umowy, prowadzenie Bazy Danych Licencji Chiropterologicznych Sekretarzowi Komisji, na zasadach określonych w Ustawie o ochronie danych osobowych.
3. Komisja zbiera się na posiedzeniu plenarnym nie rzadziej niż raz do roku.
4. Z zastrzeżeniem wyjątków, wynikających z regulacji szczególnych, Komisja podejmuje decyzje zwykłą większością głosów wszystkich członków.
5. Pomiędzy posiedzeniami plenarnymi Komisji głosowania przeprowadza się za pośrednictwem poczty elektronicznej.
6. Głosowanie za pośrednictwem poczty elektronicznej przeprowadza się w następującym trybie:
 - 1) Przewodniczący Komisji wyznacza spośród członków Komisji co najmniej dwuosobową komisję skrutacyjną;

- 2) Przewodniczący wysyła listy elektroniczne zawierające skład komisji skrutacyjnej oraz przedmiot głosowania, jednocześnie do wszystkich członków Komisji. Głosowanie uważa się za rozpoczęte w dniu i godzinie wysłania listów;
 - 3) każdy członek Komisji biorący udział w głosowaniu, w ciągu siedmiu dni od rozpoczęcia głosowania wysyła jednocześnie do wszystkich członków komisji skrutacyjnej listy elektroniczne zawierające jego głos;
 - 4) głosowanie uważa się za zakończone z chwilą upływu 7 dni od jego rozpoczęcia albo z chwilą, w której wszyscy członkowie Komisji prześlą swoje głosy, o ile będzie to miało miejsce wcześniej;
 - 5) po zakończeniu głosowania, każdy z członków komisji skrutacyjnej samodzielnie podlicza głosy i wysyła rezultat podliczenia głosów do Przewodniczącego Komisji, który o wyniku głosowania zawiadamia wszystkich członków Komisji;
 - 6) głosowanie za pośrednictwem poczty elektronicznej uważa się za ważne, jeśli weźmie w nim udział ponad połowa członków Komisji;
 - 7) po ustaleniu wyniku głosowania członkowie komisji skrutacyjnej niezwłocznie wymazują z pamięci komputerów przesłane listy z oddanymi głosami.
7. Decyzje o przyznaniu lub odebraniu Licencji zostają podjęte, gdy w głosowaniu nad nimi weźmie udział ponad połowa członków Komisji, nikt nie zgłasza sprzeciwu, a głos popierający odda co najmniej 2 członków Komisji. Pozostałe decyzje podejmowane są zwykłą większością głosów.

II. Zasady przeprowadzania egzaminów

8. Pisemny wniosek o przeprowadzenie egzaminu oraz przyznanie Licencji określonego stopnia lub tytułu Instruktora osoba zainteresowana składa na ręce członka Komisji, który wniosek wysyła niezwłocznie do Sekretariatu Komisji, informując jednocześnie pozostałych członków Komisji o otrzymaniu wniosku.
9. Wniosek, o którym mowa w art. 7, sporządzony według wzoru określonego przez Komisję, zawiera dane osobowe niezbędne do identyfikacji osoby i kontaktu z nią oraz zgodę na przetwarzanie tych danych w Bazie Danych Licencji Chiroprówologicznych. Do zgłoszenia należy dołączyć poświadczenie (poświadczenia) o odbyciu praktyki w badaniach nietoperzy, w zakresie wymaganym dla danego stopnia lub tytułu zgodnie z Uchwałą.
10. Poświadczenie, o którym mowa w art. 8, może wydać osoba posiadająca licencję, która prowadziła badania, w których uczestniczył kandydat. Komisja ma prawo sprawdzić, czy kandydat uczestniczył w badaniach przez czas określony w poświadczeniu.
11. Po stwierdzeniu spełnienia przez kandydata wymagań formalnych, Przewodniczący Komisji, w porozumieniu z członkiem Komisji, który otrzymał wniosek, podejmuje decyzję o wyborze egzaminatorów. Egzaminatorzy wybierani są spośród członków Komisji posiadających Licencję w stopniu nie niższym niż stopień, o który ubiega się kandydat, i którzy wyrażą na to zgodę.
12. Egzaminy dla kandydata organizują wyznaczeni przez Przewodniczącego Komisji egzaminatorzy w jak najszybszym terminie, nie później niż w ciągu roku od złożenia wniosku.
13. Egzaminy na stopnie Inwentaryzatora, Odławiacza i Obrączkarza składają się z dwóch części: praktycznej i teoretycznej.

14. Egzamin praktyczny przeprowadza co najmniej jeden egzaminator. Egzamin ten może odbyć się w kilku obiektach. Egzamin teoretyczny przeprowadza co najmniej dwóch egzaminatorów.
15. Egzaminatorzy, po przeprowadzeniu egzaminu z pozytywnym rezultatem wszystkich jego części, przekazują do Sekretariatu oraz Przewodniczącego Komisji protokół, zawierający wniosek o przyznanie Licencji określonego stopnia lub tytułu Instruktora.
16. Po otrzymaniu protokołu egzaminacyjnego i wniosku, o którym mowa w art. 15, Przewodniczący Komisji bez zbędnej zwłoki organizuje głosowanie w przedmiocie przyznania kandydatowi Licencji odpowiedniego stopnia lub tytułu Instruktora.

III. Wymagania egzaminacyjne

17. Aby otrzymać stopień Inwentaryzatora, kandydat musi się wykazać następującymi umiejętnościami:
 - A. Podczas praktycznej części egzaminu:
 - 1) Umiejętnością oznaczania żywych osobników krajowych gatunków nietoperzy bez ich dotykania, na podstawie cech morfologicznych. Podczas całego egzaminu egzaminowany może pozostawić jako niezidentyfikowane maksymalnie 5% osobników spośród oznaczonych przez egzaminującego. Pozostałe nietoperze musi oznaczyć z taką samą dokładnością (tj. do gatunku, rodzaju lub rodziny), z jaką zostały oznaczone przez egzaminującego i nie może popełnić żadnego błędu w oznaczaniu. Egzaminowany musi umieć wymienić cechy, dzięki którym można oznaczyć gatunek wskazanego osobnika bez jego dotykania. Podczas egzaminu praktycznego egzaminowany powinien móc wykazać się praktyczną umiejętnością rozpoznawania co najmniej 5 gatunków nietoperzy.
 - 2) Umiejętnością rozpoznawania nietoperzy ze zdjęć. Dopuszczalny błąd każdorazowo ustala egzaminujący, biorąc pod uwagę jakość materiału fotograficznego. Kontrola tej umiejętności może zostać przeprowadzona przy okazji egzaminu teoretycznego.
 - 3) Umiejętnością wyszukiwania schronień nietoperzy.
 - 4) Umiejętnością liczenia nietoperzy przebywających w schronieniach, w tym znajdujących się w grupach lub miejscach trudno dostępnych. Dopuszczalny błąd w liczeniu podczas całego egzaminu wynosi 10%.
 - 5) Umiejętnością korzystania ze sprzętu ułatwiającego odnalezienie i oznaczenie nietoperzy (lusterko, lornetka).
 - 6) Umiejętnością stosowania zasad BHP (w tym bezpiecznego prowadzenia grupy).
 - 7) Odpowiednim zachowaniem się, w szczególności utrzymaniem ciszy oraz umiejętnością sprawnego przeprowadzenia liczenia nietoperzy, bez ich niepotrzebnego i długotrwałego niepokojenia.
 - 8) Umiejętnością notowania zbieranych danych, a także sporządzania na podstawie tych zapisków raportów z kontroli.
 - B. Podczas teoretycznej części egzaminu:
 - 1) Znajomością systematyki nietoperzy – ogólnie wszystkich taksonów, a szczegółowo tych, które występują w Polsce (wymagana jest znajomość polskich i łacińskich nazw wszystkich gatunków występujących w Polsce oraz ich systematyki).
 - 2) Znajomością ogólnych informacji na temat biologii nietoperzy, w tym rozmnażania się i rozrodu nietoperzy oraz znajomości zasad, warunków i efektów hibernacji.
 - 3) Znajomością ogólnych informacji o poszczególnych gatunkach nietoperzy występujących w Polsce.

- 4) Znajomością podstawowych metod ochrony nietoperzy oraz najważniejszych działań ochronnych podejmowanych w Polsce.
 - 5) Znajomością zasad bezpiecznej pracy w typowych schronieniach nietoperzy (takich jak jaskinie, fortyfikacje, strychy, studnie, dziuple i skrzynki) oraz udzielania pierwszej pomocy w razie wypadku mogącego zdarzyć się przy prowadzeniu tego typu badań (np. upadki, złamania, rany).
18. Aby otrzymać stopień Odławiacza, kandydat musi się wykazać następującymi umiejętnościami:
- A. podczas praktycznej części egzaminu:
 - 1) Umiejętnościami wymaganymi na stopień Inwentaryzatora, o ile tego stopnia nie posiada.
 - 2) Umiejętnością rozpoznawania gatunków nietoperzy występujących w Polsce, z wykorzystaniem wszystkich cech morfologicznych i metod morfometrycznych.
 - 3) Umiejętnością prawidłowego rozstawienia, rozplątania i zwinięcia sieci.
 - 4) Umiejętnością bezpiecznego wyciągania z sieci złowionych nietoperzy.
 - 5) Umiejętnością prawidłowego trzymania nietoperzy w rękach i prowadzenia pomiarów morfometrycznych.
 - 6) Umiejętnością rozpoznawania wieku i płci nietoperzy.
 - B. podczas teoretycznej części egzaminu:
 - 1) Wiedzą i umiejętnościami wymaganymi na stopień Inwentaryzatora, o ile tego stopnia nie posiada.
 - 2) Znajomością biologii i ekologii poszczególnych gatunków nietoperzy oraz ich występowania.
 - 3) Znajomością zasad prowadzenia badań z zastosowaniem różnych metod odłowów.
 - 4) Znajomością zasad wyboru miejsc rozstawiania sieci i innych pułapek w celu schwytania przedstawicieli poszczególnych gatunków nietoperzy.
 - 5) Znajomością zasad unikania ryzyka zarażenia się wścieklizną od nietoperzy.
19. Aby otrzymać stopień Obrączkarza, kandydat musi się wykazać następującymi umiejętnościami:
- A. podczas praktycznej części egzaminu:
 - 1) Umiejętnościami wymaganymi na stopnie Inwentaryzatora oraz Odławiacza, o ile tych stopni nie posiada.
 - 2) Umiejętnością znakowania nietoperzy za pomocą obrączek.
 - A. podczas teoretycznej części egzaminu:
 - 1) Wiedzą i umiejętnościami wymaganymi na stopnie Inwentaryzatora oraz Odławiacza, o ile tych stopni nie posiada.
 - 2) Znajomością zasad prowadzenia badań wykorzystujących różne metody znakowania nietoperzy.
20. Przed przyznaniem tytułu Instruktora, Komisja każdorazowo indywidualnie określa wymagania egzaminacyjne oraz sposób przeprowadzania egzaminu. W przypadkach gdy umiejętności i wiedza kandydata są dobrze znane członkom Komisji, Komisja może przyznać tytuł Instruktora bez przeprowadzania egzaminu.

IV Postanowienia przejściowe

21. Do końca 2001 roku Komisja ma prawo przyznawać Licencje w trybie uproszczonym: egzamin lub jego część może być zastąpiona rekomendacją dwóch członków Komisji.

Uchwała nr 1 Komisji Kwalifikacyjnej Licencji Chiropterologicznych, Poznań, 22 marca 2001 r.

Wzór podania do Komisji Kwalifikacyjnej Licencji Chiropterologicznych znajduje się w środku zeszytu.

Chiropterologiczna Komisja Faunistyczna przy Porozumieniu dla Ochrony Nietoperzy

Ukoronowaniem opracowania i wdrożenia systemu Licencji Chiropterologicznych było powołanie Chiropterologicznej Komisji Faunistycznej, mającej na celu weryfikację najwartościowszych obserwacji faunistycznych. Podobny system stosują ornitolodzy na całym świecie i od bardzo wielu lat w tym ruchu sprawdza się on bardzo dobrze. Co prawda chiropterolodzy mają do czynienia ze zdecydowanie mniejszą liczbą gatunków, jednak w dużej mierze są one bardzo podobne do siebie i trudne do rozpoznania.

Zasady funkcjonowania Komisji są proste. Osoby obserwujące gatunki nietoperzy wymienione w Załączniku 1 przesyłają wypełniony formularz do Sekretariatu KF. Musi być on wysłany pocztą tradycyjną, gdyż podpis pod zgłoszeniem stwierdzenia musi być własnoręczny! Komisja nad każdym zgłoszeniem dyskutuje i następnie głosuje. Wynik głosowania przesyłany jest osobie przesyłającej zgłoszenie.

W skład Chiropterologicznej Komisji Faunistycznej wchodzi następujące osoby (w porządku alfabetycznym):

- Mirosław Jurczyszyn
- Marek Kowalski
- Grzegorz Lesiński
- Krzysztof Piksa
- Rafał Szkudlarek

Wypełniony formularz stwierdzenia obserwacji prosimy przysłać do Sekretariatu ChKF mieszczącego się w siedzibie OTON (IE PAN, Dziekanów Leśny, 05-092 Łomianki).

Marek Kowalski, Warszawa

Zasady funkcjonowania Chiropterologicznej Komisji Faunistycznej

1. Celem powołania Chiropterologicznej Komisji Faunistycznej (Komisji) przy Porozumieniu dla Ochrony Nietoperzy (PON) jest weryfikacja najcenniejszych stwierdzeń nietoperzy (ocena poprawności oznaczenia) oraz edukacja w zakresie ich oznaczania. Listę gatunków, których obserwacje będą weryfikowane, zawiera Załącznik 1.
2. Miejscem przesyłania korespondencji kierowanej do Komisji oraz jej przechowywania, a także miejscem przechowywania dokumentacji i prowadzenia sekretariatu Komisji, jest Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Nietoperzy.
3. Komisja składa się z 4-5 osób powoływanych i odwoływanych przez Radę PON. Kadencja członka Komisji trwa dwa lata.
4. Z zastrzeżeniem wyjątków wynikających z regulacji szczególnych, Komisja podejmuje decyzje zwykłą większością głosów przy obecności przynajmniej połowy jej członków.
5. Członkowie Komisji wybierają spośród siebie przewodniczącego, koordynującego pracę Komisji, wiceprzewodniczącego oraz sekretarza odpowiedzialnego za prowadzenie dokumentacji Komisji.
6. Komisja zbiera się na niejawnych posiedzeniach co najmniej raz w roku.
7. Stwierdzenia do weryfikacji przesyłane są na specjalnych formularzach (Załącznik 2). Muszą one być nadsyłane w dwu egzemplarzach pocztą tradycyjną do sekretariatu Komisji.
8. Nadesłane zgłoszenia są udostępniane wszystkim członkom Komisji. Gdy żaden z nich nie ma zastrzeżeń do poprawności oznaczenia, stwierdzenie jest zatwierdzane. W przypadku wniesienia zastrzeżeń przez jednego członka

Komisji, podejmowana jest dyskusja nad poprawnością oznaczenia. Ostateczne uznanie poprawności oznaczenia zapada jednogłośnie, przy czym pod uwagę nie są brane osoby wstrzymujące się od głosu.

9. Od negatywnej decyzji Komisji przysługuje odwołanie się do jej Przewodniczącego, który może skierować zgłoszenie stwierdzenia do ponownego rozpatrzenia.
10. W przypadku weryfikacji oznaczenia materiału kostnego lub martwych okazów, Komisja wydawać będzie orzeczenia dysponując materiałem do wglądu.
11. W przypadku weryfikacji oznaczeń poczynionych za pomocą detektorów ultradźwiękowych, Komisja wydawać będzie orzeczenia dysponując nagraniami głosów nietoperzy.
12. Zmiany w zasadach funkcjonowania Komisji wprowadzane są zwykłą większością głosów (ponad 50%) członków Komisji, a następnie zatwierdzane przez Radę Porozumienia PON.

Uchwała nr 1 Chiropterologicznej Komisji Faunistycznej, Poznań, 6 kwietnia 2001 r.

Załącznik 1

do uchwały nr 1 Chiropterologicznej Komisji Faunistycznej z dnia 6 kwietnia 2001 r.

Lista gatunków, których stwierdzenia podlegają weryfikacji przez Komisję Faunistyczną. Dla części gatunków podano warunki, przy których stwierdzenia będą weryfikowane; dla pozostałych gatunków weryfikowane będą wszystkie stwierdzenia.

* podkowiec duży	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>
* podkowiec mały	<i>Rhinolophus hipposideros</i> ¹
* nocek duży	<i>Myotis myotis</i> ²
* nocek Bechsteina	<i>Myotis bechsteinii</i> ^{3,4}
* nocek orzęsiony	<i>Myotis emarginatus</i>
* nocek wąsatek	<i>Myotis mystacinus</i> ³
* nocek Brandta	<i>Myotis brandtii</i> ³
* nocek łydkowłosy	<i>Myotis dasycneme</i> ³
* mroczek posrebrzany	<i>Vespertilio murinus</i> ⁵
* borowiec wielki	<i>Nyctalus noctula</i> ⁵
* borowiaczek	<i>Nyctalus leisleri</i> ⁵
* borowiec olbrzymi	<i>Nyctalus lasiopterus</i>
* karliki	<i>Pipistrellus</i> spp. ⁵
* karlik malutki	<i>Pipistrellus pipistrellus</i> ⁶
* karlik drobny (karlik najmniejszy)	<i>Pipistrellus pygmaeus</i> ⁶
* gacek szary	<i>Plecotus austriacus</i> ⁷
* stwierdzenia gatunków dotąd w Polsce nie notowanych	

¹ stwierdzenia poza Wyżyną Krakowsko-Częstochowską i Karpatami

² stwierdzenia na północ i wschód od wideł Wisły i Bugu zgłoszone przez osoby nie posiadające licencji PON

³ stwierdzenia zgłoszone przez osoby nie posiadające licencji PON, za wyjątkiem stwierżeń: „*Myotis mystacinus*/*M. brandtii*”

⁴ stwierdzenia na północ od 52 równoleżnika dla wszystkich osób

⁵ stwierdzenia z okresu hibernacji (1 X-31 III)

⁶ z wyjątkiem stwierżeń: „*P. pipistrellus sensu lato*”

⁷ stwierdzenia na północ od 53 równoleżnika

Załącznik 2 został dołączony na luźnej wkładce.

Monitoring nietoperzy

Nietoperze są zwierzętami bardzo szybko reagującymi na zmiany zachodzące w przyrodzie. W latach 50. i 60. w okresie masowego stosowania w rolnictwie i leśnictwie silnie toksycznych środków ochrony roślin, ich populacje zmniejszyły się przynajmniej kilkukrotnie. Monitorując zmiany zachodzące w populacjach nietoperzy można oceniać ogólny stan środowiska przyrodniczego w naszym kraju.

Podstawowym celem monitoringu nietoperzy jest kontrola liczebności populacji i ocena jej wieloletnich zmian, a także poznanie zmian zasięgu poszczególnych gatunków występujących w Polsce. Zebrane wyniki mają bardzo duże znaczenie dla ochrony nietoperzy. Na ich podstawie można oceniać czynniki zagrażające egzystencji nietoperzy w naszym kraju oraz wyznaczać miejsca (kryjówki, środowiska oraz tereny) najistotniejsze dla tych ssaków, w pierwszym rzędzie zasługujące na ochronę.

Idea prowadzenia w Polsce badań monitoringowych nad nietoperzami powstała podczas I Ogólnopolskiej Konferencji Chiropterologicznej w roku 1987. Zaproponowano wówczas prowadzenie corocznych liczeń nietoperzy w ich zimowych schronieniach. Rozpoczęto je w sezonie zimowym 1987/1988, obejmując badaniami przede wszystkim podziemia. Zebrane dane dotyczą tylko części gatunków nietoperzy, ponieważ nie wszystkie liczą w tym typie schronień. Obecnie istnieje potrzeba oraz możliwości rozszerzenia monitoringu na inne grupy gatunków oraz inne okresy roku (np. okres rozrodu).

W lipcu 1998 roku, podczas spotkania stron Porozumienia o Ochronie Nietoperzy w Europie przyjęto założenia prowadzenia kompleksowego monitoringu tych ssaków. Ponieważ Polska, jako państwo będące stroną w Porozumieniu, powinna włączyć się do tych badań, sprawą bardzo pilną jest wypracowanie jednolitych i porównywalnych metod liczenia nietoperzy.

Podstawową zasadą wszystkich badań monitoringowych jest porównywalność zebranych wyników. Muszą być zatem wypracowane metody, których założenia będą ściśle przestrzegane w celu wyeliminowania wpływu różnorodnych czynników na ocenę liczebności nietoperzy. Oprócz ustalenia liczby nietoperzy w poszczególnych schronieniach ważne jest też notowanie zmian wprowadzanych w tych miejscach w wyniku działalności człowieka. Jest bardzo istotne, aby monitoring prowadzony był w jak największej części Polski. Wydaje się, iż niezbędne jest powołanie ogólnopolskiej centrali, która zajmować się będzie między innymi zdobywaniem funduszy na jego przeprowadzenie. Jednak nie jest niezbędne, choć wskazane, aby zbierała ona szczegółowe dane z całego obszaru Polski przy współpracy z regionalnymi koordynatorami.

Monitoring nietoperzy zimujących (monitoring zimowy)

Ze względów praktycznych, liczenia nietoperzy w trakcie hibernacji prowadzone są prawie wyłącznie w obiektach podziemnych, w których ustalenie dokładnej (lub w miarę dokładnej) liczby nietoperzy jest stosunkowo łatwe. Ich podstawową zaletą jest to, że prowadzenie takiej inwentaryzacji nie wymaga kosztownego wyposażenia ani specjalnych umiejętności (poza umiejętnością rozpoznawania gatunków nietoperzy), dzięki czemu mogą być wykonywane również przez amatorów. Ograniczeniem jest natomiast fakt, że dane zebrane w ten sposób dotyczą tylko niewielkiej liczby gatunków – nie obejmują nietoperzy zimujących poza Polską lub spotykanych zimą w naszym kraju sporadycznie (gatunki wędrowne: borowiec wielki, borowiaczek, karlik mały, karlik większy) oraz zimujących w innych typach kryjówek, np. głębokie zakamarki w budynkach (mroczek posrebrany, mroczek późny, borowiec wielki) lub dziuple, które są zazwyczaj niedostępne dla prowadzących liczenia.

Ponieważ monitoring nietoperzy hibernujących w podziemiach realizowany jest już od kilkunastu lat, zasady proponowane obecnie muszą być zgodne z tymi, które obowiązują dotychczas.

Wybierając obiekty do tego monitoringu należy starać się, aby grupy zimowisk składające się z wielu obiektów, zwłaszcza położonych blisko siebie, kontrolowane były w całości (np. forty modlińskie, forty w Poznaniu, jaskinie rezerwatu Sokole Góry, jaskinie na Wyżynie Wieluńskiej). Każdy taki kompleks powinien być kontrolowany w całości w możliwie jednym terminie. Bardzo wskazane jest objęcie monitoringiem również zimowisk grupujących niewielkie liczby nietoperzy, np. przydomowych piwnic, studni czy dawnych schronów bojowych.

Poniżej przedstawiamy podstawowe zasady prowadzenia monitoringu nietoperzy zimujących:

1. Liczenia powinny być prowadzone bez zdejmowania nietoperzy ze ścian kryjówki (wyjątek – stwierdzenie osobników obrączkowanych, o ile odczytanie obrączki nie jest możliwe bez budzenia zwierzęcia).
2. Termin liczeń: 15 I – 20 II. Termin ten jest szerszy niż zakładany do tej pory (1-15 II), jednak utrzymanie dotychczasowego stało się niemożliwe ze względu na dużą liczbę obiektów oraz niewielką liczbę osób, mogących takie liczenia prowadzić. Proponujemy zatem, aby w miarę możliwości starać się utrzymać dotychczasowy termin liczeń (1 – 15 II), natomiast w przypadku niemożności jego dochowania, dla każdego obiektu ustalić piętnastodniowy termin, w którym będą prowadzone liczenia (np.: jaskinia Mała: 15 I – 29 I, jaskinia Średnia: 22 I – 5 II, jaskinia Duża: 26 I – 9 II, jaskinia Wielka: 6 II – 20 II). Chodzi o to, aby w danym obiekcie nie prowadzić liczeń w jednym roku w połowie stycznia, a w innym w połowie lutego. W efekcie uzyskamy większą porównywalność wyników przynajmniej w jednym obiekcie.
3. Ciągłość prowadzenia obserwacji w danym obiekcie. Bardzo ważną zasadą jest prowadzenie liczeń każdego roku w tych samych obiektach. Należy zatem ustalić, które obiekty będziemy w stanie objąć monitoringiem. Kontrolą powinny być objęte wszystkie zimowiska gromadzące znaczne liczby nietoperzy (ponad 50 osobników) oraz część obiektów, w których zimuje niewiele nietoperzy. Oczywiście w kolejnych latach można dołączać do listy obiektów monitorowanych nowe zimowiska.
4. W miarę możliwości kontrolę danego obiektu powinny przeprowadzać co roku te same osoby. Liczący, w ciągu pierwszych kilku sezonów poznaje obiekt, zna rozmieszczenie np. szczelin, w których mogą zimować nietoperze. Jeśli musi nastąpić zmiana liczącego, dobrze by było, żeby zastąpił go ktoś, kto uprzednio towarzyszył mu w przynajmniej 1-2 liczeniach.
5. Zdarza się, że w obiekcie już od jakiegoś czasu kontrolowanym „odkrywa się” nowy fragment (szczelinę, korytarz, szyb etc.), w którym zimuje znaczna liczba nietoperzy. Hibernujące w takim fragmencie nietoperze należy notować oddzielnie (np.: Sztolnia w Kozich Chrzeptach - 45 mopków, w tym 20 w szybie). Pozwoli to po kilku sezonach oszacować błąd, jaki popełnialiśmy pomijając dotąd to miejsce. Prowadząc liczenia w dużych obiektach, dobrze jest nietoperze notować wg wcześniejszego podziału tego obiektu na mniejsze sekcje.
6. W związku z rozwojem cyfrowych metod mapowania i obróbki danych oraz wzrastającą dostępnością do odbiorników GPS, wskazane jest, aby dla wszystkich zimowisk, poza opisowym określeniem ich lokalizacji oraz wskazaniem kwadratu UTM, podawać także ich dokładne współrzędne geograficzne, za które należy w uproszczeniu przyjąć współrzędne głównego wlotu do danego obiektu.

Bardzo cenne byłoby, przynajmniej w niektórych zimowiskach, ustalenie drugiego terminu liczeń, np. w okresie szczytu liczebności. W wielu obiektach, w których dominują nocki duże i nocki Natterera, przypada on na początek marca. Z kolei tam, gdzie dominuje nocek rudy, szczyt liczebności często ma miejsce późną jesienią. Takie rozwiązanie jest też sugerowane przez Rezolucję nr 2/1998 Porozumienia o Ochronie Europejskich Populacji Nietoperzy.

Marek Kowalski, Grzegorz Lesiński, Warszawa

Monitoring liczebności kolonii rozrodczych nietoperzy (monitoring letni)

Monitoring liczebności kolonii rozrodczych nietoperzy pozwala na poznanie zmian liczby samic przystępujących do rozrodu w danej kryjówce lub na danym terenie, a także czynników ograniczających rozwój tych kolonii. Niestety, napotykamy w tym przypadku na większe trudności niż zimą. W okresie rozrodu, czyli późną wiosną i latem, nietoperze ukrywają się w miejscach trudno dostępnych. Poza tym, podczas prowadzenia obserwacji, bardzo trudna jest dokładna ocena udziału młodych w zwartej grupie nietoperzy. Najcenniejszą informacją jest liczba dorosłych samic, a zatem liczenia powinny być prowadzone wtedy, gdy kolonie rozrodcze są w pełni uformowane, i w okresie uniemożliwiającym pomylenie osobników dorosłych i młodych. Dla różnych gatunków optymalny termin liczenia jest odmienny. Z zasady wykonujemy tylko jedno liczenie w ciągu roku.

Najłatwiejsze jest policzenie nietoperzy zasiedlających strychy i nie kryjących się w miejscach niedostępnych (podkowiec mały, nocek duży). Najlepiej liczenie przeprowadzić przed porodami lub wkrótce po nich (oczywiście z zachowaniem daleko idącej ostrożności, aby nie niepokoić nadmiernie samic), aby zminimalizować kłopoty z odróżnieniem osobników młodych od dorosłych. Dla podkowca małego i nocka dużego optymalnym terminem jest druga połowa czerwca. Jednak, nawet w przypadku gatunków nie ukrywających się w szczelinach, policzenie osobników wylatujących z kolonii jest bardzo wskazane. Zwłaszcza w przypadku dużych kolonii (np. nocka dużego), przeliczenie ich ruchliwych skupień bywa kłopotliwe. Pomocne jest także wejście na strych po takim zewnętrznym liczeniu i policzenie nietoperzy, które pozostały z młodymi.

Podczas kontroli strychu ważne jest zachowanie ciszy i rozpoczynanie liczenia od miejsca największej koncentracji nietoperzy (jeśli je znamy). Zaniepokojenie kolonii może spowodować, że zanim dojdziemy do miejsca jej przebywania, część osobników zdąży się ukryć w załomach ścian i szczelinach. W miarę możliwości należy wybrać na liczenia dni chłodne – nietoperze są wtedy mniej ruchliwe, często zbite w grupy i nie płoszą się tak szybko jak przy wyższych temperaturach. W przypadku kolonii nocka orzęsionego jest to chyba jedyna skuteczna metoda. Gatunek ten jest niezwykle płochliwy, a ma ten zwyczaj, że cała kolonia przebywająca w jednym miejscu podrywa się do lotu podczas zbliżania się do niej obserwatora. Jeśli posiadamy noktowizory, wskazane jest przeprowadzenie liczenia za ich pomocą, dzięki czemu unikamy używania płoszącego nietoperze światła widzialnego. Niestety, nie we wszystkich typach schronień noktowizory dają techniczne możliwości policzenia nietoperzy. Najlepsze do tego celu są urządzenia o niewielkim przybliżeniu, dające ostry obraz ze stosunkowo małej odległości oraz posiadające własne źródło światła podczerwonego.

W przypadku pozostałych gatunków zalecane jest wyłącznie liczenie nietoperzy wylatujących z kryjówki. Jest ono bardziej czasochłonne – podczas jednego wieczoru można policzyć nietoperze tylko w jednej kryjówce, a ponadto niezbędna jest pomoc innych osób, gdyż nietoperze najczęściej wylatują kilkoma otworami. Liczenie powinno być przeprowadzone albo przed porodami, albo gdy młode są już podrosnięte, ale jeszcze nie lotne (ok. 2 tygodnie po porodach). Pomiędzy tymi okresami część samic pozostaje w kryjówce z nowonarodzonymi młodymi.

Marek Kowalski, Grzegorz Lesiński, Warszawa

Monitoring jesienny

Jesień jest dla nietoperzy niezwykle ważnym okresem, który jednak dotychczas umykał uwadze badaczy. Monitoring prowadzony w tym czasie pozwala obserwować zmiany w populacjach, nieuchwytnie poprzez tradycyjne liczenia w stanowiskach zimowych czy koloniach rozrodczych. Pod pojęciem „monitoring jesienny” kryje się jednak przynajmniej kilka typów działań pozwalających na obserwacje różnorodnych aspektów tego etapu w cyklu rocznym nietoperzy.

Dla wielu gatunków nietoperzy jesień jest czasem migracji. W przypadku niektórych, są to bardzo długie wędrówki, sięgające nawet 2 000 kilometrów. Inne, w czasie przelotów ze stanowisk letnich do miejsc hibernacji, pokonują dystanse krótsze, liczące od kilku do kilkudziesięciu kilometrów. Wynika z tego, że w niektórych przypadkach skład gatunkowy nietoperzy na badanym terenie może być różny w zależności od sezonu. Dzięki identyfikacji miejsc obieranych przez migrujące nietoperze na kryjówki w okresie jesiennym – tzw. kwater przejściowych – oraz tras przelotów, prowadzone w tych miejscach odłowy i obserwacje mogłyby mieć dla monitoringu nietoperzy znaczenie podobne jak w ornitologii liczenie wędrujących ptaków. Jednak w tym przypadku sprawa jest znacznie bardziej skomplikowana i wymaga starannego przygotowania metodyki.

O przelotach nietoperzy ciągle wiadomo niewiele. Wybierając miejsca na odłowy czy nasłuchy detektorowe należy zwrócić szczególną uwagę na ukształtowanie terenu i strukturę szaty roślinnej, a także na obszary mogące być potencjalnymi żerowiskami. Z obserwacji wynika, że trasy migracji przynajmniej części gatunków mogą przebiegać wzdłuż brzegów dużych rzek i zbiorników wodnych, będących z jednej strony pewnego rodzaju naturalną barierą, z drugiej zaś – bogatym jeszcze o tej porze roku żerowiskiem. Roślinność nadbrzeżna, zarośnięte groble, czy śródpolne ciągi roślinności, stanowiące łączniki między większymi obszarami leśnymi, są potencjalnymi miejscami skutecznych odłowów. Podobne znaczenie mogą mieć również doliny górskie i głębokie przełęcze.

Kwaterami przejściowymi nietoperzy są często różnego rodzaju podziemia, nierzadko stanowiące również miejsca zimowania, lub pomieszczenia o podobnym w tym czasie charakterze, jak np. wnętrza kościelnych wież, korytarze opuszczonych budowli etc. Ich zadaniem jest zapewnienie stabilnych warunków mikroklimatycznych, pozwalających na jesienną akumulację tłuszczu. Często pełnią one również rolę stanowisk godowych. Prowadzenie odłowów przy tego typu kryjówek jest jedną z bardziej efektywnych metod zdobywania informacji nt. chiropterofauny danego regionu. Dotyczą one jednak prawie wyłącznie tzw. nietoperzy jaskiniowych.

Zarówno w przypadku jesiennych tras przelotów, jak i żerowisk oraz kwater przejściowych, obserwacje z wykorzystaniem detektora czy odłowy powinny być wykonywane stosunkowo często. Jak wynika z dotychczas prowadzonych prac, już dwutygodniowy odstęp między kontrolami wystarcza, by ich wyniki krańcowo się od siebie różniły. Zmiany jesiennej aktywności nietoperzy następują bardzo gwałtownie i zbyt długie przerwy między kontrolami mogą spowodować, że wyniki z kolejnych sezonów będą ze sobą nieporównywalne.

Fakt, że jesień jest dla nietoperzy okresem migracji i specyficznych zachowań godowych, pozwala nam na bardzo dokładne monitorowanie populacji pewnych gatunków, w odniesieniu do których monitoring letni i zimowy nie mają praktycznego zastosowania. Dotyczy to przede wszystkim tzw. nietoperzy leśnych, takich jak karliki i borowce, a w pewnym stopniu także mrocza posrebrzanego. Dojrzałe samce tych gatunków są terytorialne. Umiejętność odszukiwania tych terytoriów, a jeszcze lepiej – stanowisk godowych, umożliwia określenie z niewielkim błędem bezwzględnej liczby samców w badanym terenie. Metoda pozwalająca na kartowanie terytoriów jest oparta o nasłuch detektorowy (Szkudlarek, Paszkiewicz. 2000. Sygnały godowe krajowych

gatunków nietoperzy. Nietoperze 1, 1). Niekiedy może ją uzupełniać lub nawet zastąpić kontrola budek, co dotyczy jednak wyłącznie karlika większego w terenie pozbawionym naturalnych dziupli. Kontrola budek stanowiących stanowiska godowe tego gatunku pozwala również na wykrycie samic, jednak ich liczba uzyskana w jednorazowej kontroli nie może być w żaden sposób wykorzystana w badaniach monitoringowych. Samice, w przeciwieństwie do samców, nie przebywają na terytoriach stale, ale zalatują tam podczas migracji. Ich liczba może się zmieniać z dnia na dzień, i jedynie bardzo częste kontrole, połączone ze znakowaniem, mogłyby dać miarodajne rezultaty. Jednak ta metoda, podobnie jak i zbyt częste odłowy przy podziemnych stanowiskach godowych nietoperzy jaskiniowych, budzi spore zastrzeżenia ze względu na efekt płoszenia zwierząt.

Z przedstawionych powyżej propozycji monitorowania liczebności nietoperzy podczas aktywności specyficznej dla sezonu jesiennego, najlepiej przygotowany metodycznie i mogący przynieść porównywalne, miarodajne rezultaty jest monitoring dotyczący liczebności samców terytorialnych gatunków nietoperzy. Opisana poniżej metodyka dotyczy obserwacji karlika większego jednak po niewielkich modyfikacjach może dotyczyć także innych nietoperzy, głównie borowca wielkiego. Monitoring proponujemy prowadzić w sposób nieinwazyjny tj. wyłącznie metodą nasłuchu detektorowego, bez zagładania do schronień nietoperzy.

1. Wybór powierzchni badawczej powinien być przeprowadzony bardzo starannie – w miarę możliwości winno w nią wchodzić nie tylko miejsce o największym na danym obszarze zagęszczeniu stanowisk godowych, ale również jego okolice. Powierzchnię wyznaczyć można przeprowadzając serię równoległych, liniowych (co ok. 20 – 30 m) transektów w okolicach zaobserwowanych przez nas stanowisk, nanosząc na mapę miejsca, w których słyszymy sygnały godowe, wraz z przybliżoną liczbą emitujących je samców.
2. Przedmiotem monitoringu jest liczba samców karlika większego zajmujących co roku terytoria na naszej powierzchni badawczej.
3. Przystępując do prac powinniśmy się zaopatrzyć w możliwie szczegółowy plan terenu, detektor ultrasoniczny o wysokiej czułości w paśmie niskich częstotliwości (np. Pettersson D 100) i dobrą halogenową latarkę dającą skupiony snop światła. Przydatne może być także posiadanie odbiornika GPS.
4. Po wyznaczeniu powierzchni należy przystąpić do czynności najtrudniejszej – pierwszego liczenia i mapowania stanowisk godowych. Warto to rozpocząć wcześniej niż planowany termin monitoringu – np. pod koniec lipca. Chodząc po terenie staramy się na podstawie sygnału z detektora zorientować, czy aktualnie słyszany przez nas nietoperz emituje sygnały socjalne z jednego miejsca, czy też w locie. Jeśli słyszymy go z jednego miejsca – oznacza to, że nadaje on z wnętrza stanowiska godowego, którym jest najczęściej dziupla drzewa. Niekiedy jednak stanowisko może znajdować się w budce dla ptaków lub nietoperzy, zakamarkach budynku lub nawet słupie (np. latarni). Dzięki detektorowi jesteśmy w stanie dość precyzyjnie wyznaczyć kierunek, z którego dociera do nas sygnał (może tu pomóc oryginalna lub własnoręcznie zrobiona nakładka kierunkowa na mikrofon detektora) i zlokalizować miejsce ukrycia nietoperza. Osoby z dobrym słuchem będą tu w zdecydowanie lepszej sytuacji, gdyż z niewielkiego dystansu mogą one już dobrze słyszeć sygnały socjalne bezpośrednio, co znacznie ułatwia dokładną lokalizację miejsca, z którego samiec emituje swoje sygnały. Większość stanowisk godowych jest stała i wykorzystywana co roku.
5. Optymalnym terminem dla całego obszaru Polski powinna być druga połowa sierpnia – w tym czasie, liczebność aktywnych, terytorialnych samców karlika większego jest najwyższa. Co bardzo ważne, w tym okresie również znaczną część nocy spędzają one na wokalnych popisach wykonywanych nie tylko w czasie lotu, ale również z otworu schronienia godowego. Ponieważ

liczenie w ramach monitoringu prowadzone ma być tylko raz w roku, optymalną metodą będzie przeznaczenie kilku sierpniowych nocy na dokładne sprawdzenie wszystkich znanych nam terytoriów i schronień, oraz wyszukiwanie ewentualnych nowych, a następnie dwu – trzykrotne skontrolowanie tych wszystkich miejsc w ciągu jednej nocy. Wynikiem kontroli będzie liczba stanowisk zajętych przez aktywne wokalnie samce. Do tej liczby nie powinniśmy dodawać innych znanych nam z poprzedniej nocy schronień – ma to na celu zminimalizowanie błędu wynikającego z możliwości zajmowania przez jednego samca więcej niż jednego stanowiska godowego.

6. Początek nocy samce karlika większego przeważnie spędzają aktywnie: żerują i oblatują swoje terytoria. Dopiero w jej drugiej połowie większa część z nich przesiaduje w otworach swych schronień, emitując sygnały godowe. W tym czasie też najlepiej prowadzi się liczenia.

Rafał Szkudlarek, Renata Paszkiewicz, Wrocław

Monitoring detektorowy

Wyników monitoringu prowadzonego za pomocą detektorów ultrasonicznych nie da się przedstawić w postaci danych pokazujących bezwzględną liczebność nietoperzy na badanym terenie. Jednak umiejętnie zebrany tą metodą materiał może dać nam w wielu przypadkach dużo wiarygodniejszy i bardziej kompletny materiał do porównań, niż monitoring nietoperzy prowadzony tylko w wybranych ich schronieniach. Poważnym ograniczeniem metody jest jednak zarówno koszt niezbędnego wyposażenia, jak i konieczne do jego wykorzystania umiejętności oraz doświadczenie w sprawnej identyfikacji gatunków. Więcej o różnych metodach wykorzystania detektorów w monitoringu nietoperzy można przeczytać w dwu pierwszych tomach pisma „Nietoperze” gdzie m.in. przedstawiono propozycję standardu transektów (Kowalski, Rachwałd, Szkudlarek. 2000. Standard prac detektorowych. Nietoperze 1, 1)

Propozycja ogólnopolskiego monitoringu detektorowego, prowadzonego w pełnym zakresie możliwości, jakie daje ta metodyka, byłaby jeszcze zdecydowanie przedwczesna. Dostępność niezbędnego sprzętu i umiejętności w posługiwaniu się nim stale jednak rosną, a PON zdecydowało się starać się o rozbudowanie bazy sprzętowej i podnoszenie kwalifikacji w ośrodkach chiropterologicznych w całym kraju. Naszą pierwszą propozycją wykorzystania tego potencjału jest opracowanie Atlasu rozmieszczenia nietoperzy w Polsce. Jego powstanie będzie punktem wyjściowym dla prowadzenia skoordynowanego monitoringu detektorowego.

1. Celem Atlasu jest opracowanie i przedstawienie w postaci graficznej rozmieszczenia poszczególnych gatunków nietoperzy na terenie całej Polski.
2. Edycje Atlasu będą wznawiane co 3-5 lat.
3. Atlas (przynajmniej w pierwszej edycji) nie będzie zamieszczał informacji o lokalizacji stanowisk, ani liczebności nietoperzy, a jedynie stwierdzenie (lub jego brak) określonego gatunku na badanym terenie.
4. Jednostką kartowania jest kwadrat 10 x 10 km wg siatki UTM .
5. Kontrole wykonywane mogą być na transektach pieszych lub rowerowych, po przekątnych poszczególnych kwadratów, oraz dodatkowo na wybranych przez obserwatorów punktach charakterystycznych dla lokalnych środowisk.
6. Poza informacjami pochodzącymi z nasłuchu detektorowego, w Atlasie zamieszczane będą dane pochodzące z innego rodzaju obserwacji (np. z odłowów, kontroli zimowisk czy schronień letnich). Sposób przeprowadzenia obserwacji oraz jej data muszą zostać podane wraz z informacją o stwierdzeniu gatunku.

7. W pierwszej edycji Atlasu metodą nasłuchu detektorowego mapowane będą jedynie te gatunki nietoperzy, których prawidłowe oznaczenie nie przysparza większych trudności. Będą to: podkowiec mały, nocek rudy, mroczek posrebrzany (tylko wg głosów socjalnych), mroczek późny, mroczek pozłocisty, karlik malutki, karlik drobny, karlik większy, borowiec wielki, mopek.
8. We wszystkich przypadkach gdy jest to możliwe, informacje na temat lokalizacji stanowiska lub punktu obserwacji nietoperza należy zaopatrzyć w jego możliwe szczegółowe współrzędne geograficzne (najlepiej uzyskane za pomocą GPS). Ułatwi to w przyszłości szczegółową obróbkę danych oraz przechodzenie pomiędzy różnymi systemami ich mapowania.

Rafał Szkudlarek, Renata Paszkiewicz, Wrocław